

Κοινωνιολογική προσέγγιση των συνεπειών ν της Μικρασιατικής καταστροφής

"ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ"

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΒΕΒΑΙΩΣΗ

Βεβαιώνεται ότι το άρθρο του κ. Ευσταθίου Βαγενά με τίτλο: "Κοινωνιολογική προσέγγιση των συνεπειών της Μικρασιατικής καταστροφής" υπεβλήθη στο περιοδικό Νέα Κοινωνιολογία και κρίθηκε δημοσιεύσιμο ύστερα από σύμφωνη γνώμη των δύο κριτών στους οποίους δόθηκε ανώνυμα.

A handwritten signature in black ink is written over a circular stamp. The stamp contains the text "NEA KOINΩNIOΛOΓIA" in capital letters.

Δρ □ ΗΛΙΑΣ □ ΤΕΜΠΕΛΗΣ Αρχισυντάκτης

ΑΘΗΝΑ 1996

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

- 1.1 Οι άμεσες επιπτώσεις και οι συνέπειες της Καταστροφής για την Ελλάδα
- 1.2 Η κατάσταση του Ελληνικού κράτους στις αρχές του εικοστού αιώνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

- 2.1 Η εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας από το 1923 ως το 1926
- 2.1α Οι εξελίξεις του προσφυγικού ζητήματος από το 1922 ως το 1926
- 2.1β Οι εξελίξεις της ελληνικής οικονομίας από το 1922 ως το 1926

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

- 3.1 Η κοινωνική πολιτική του κράτους μετά τη Μικρασιατική καταστροφή
- 3.2 Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά τη Μικρασιατική καταστροφή

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Απαιτείται ασφαλώς αυξημένη κριτική ικανότητα και ενδελεχής μελέτη των πραγματικών γεγονότων, για να προσπαθήσει κανείς να σκιαγραφήσει τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις της Μικρασιατικής καταστροφής, τόσο για τον ελληνισμό στο εσωτερικό της Ελλάδας, όσο και για τους ξεριζωμένους αδελφούς μας των Μικρασιατικών παραλίων.

Η Μικρασιατική καταστροφή ήταν το κύκνειο άσμα μιας πολιτικής μεγαλοϊδεατισμού, η οποία ακολουθήθηκε σχεδόν αμέσως μετά την απελευθέρωση του ελληνικού κράτους. Η πολιτική αυτή απέβλεπε στην αποκατάσταση της πάλαι ποτέ Βυζαντινής αυτοκρατορίας, χωρίς οι ίδιοι οι υπέρμαχοι της να έχουν εξηγήσει επαρκώς στον ελληνικό λαό, τί ακριβώς επεδίωκαν και τί εννοούσαν.

Παρ' όλα αυτά όλες σχεδόν οι κυβερνήσεις εμπνεόμενες από τις αρχές του μεγαλοϊδεατισμού διαμόρφωσαν την εξωτερική τους πολιτική πάνω σ' ένα σταθερό άξονα με γνώμονα το εθνικό συμφέρον, αγωνιζόμενες να απελευθερώσουν χιλιάδες ομοεθνείς μας, οι οποίοι εξακολουθούσαν να στενάζουν κάτω από την τουρκική κυριαρχία.

Οι τραγικές συνέπειες της κατάρρευσης του μετώπου επηρέασαν άμεσα την εσωτερική ζωή της χώρας. Το κυριότερο πρόβλημα για την πολιτική ηγεσία ήταν να βρεθεί ένας τρόπος κατάπαυσης των εχθροπραξιών μεταξύ των δύο εμπολέμων Ελλάδας και Τουρκίας, χωρίς να τρωθεί το εθνικό φρόνημα και συναίσθημα. Η πρωτοβουλία πάρθηκε από τους Αγγλους, γιατί μετά την αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τα Δαρδανέλια(Τσανάκαλε) ένιωθαν έντονη την παρουσία των κεμαλικών στρατευμάτων.

Η ανακωχή υπογράφηκε στα Μουδανιά στις 28.9.1922, χωρίς την παρουσία της ελληνικής αντιπροσωπείας. Οι Σύμμαχοι πέτυχαν το σκοπό τους εξασφαλίζοντας τον έλεγχο των στενών, πράγμα το οποίο ήταν ζωτικής σημασίας γι' αυτούς και αποδέχτηκαν την αποχώρηση των Ελλήνων όχι μόνο από τη Μικρασιατική ζώνη, αλλά και από την Ανατολική Θράκη.

Το γεγονός της εγκατάλειψης της Ελλάδας από τους Συμμάχους στην πιο κρίσιμη καμπή των πολεμικών εξελίξεων, ασφαλώς σηματοδοτούσε νέα αναταραχή στο εσωτερικό μέτωπο μ' απρόβλεπτες επιπτώσεις στην κοινωνικοπολιτική ζωή του τόπου. Τελικώς η ελληνική

επαναστατική Κυβέρνηση πιεζόμενη από τα γεγονότα αναγκάστηκε να δεχθεί τον Οκτώβριο του 1922 τη ρήτρα της συνθήκης των Μουδανιών περί αποχώρησης του ελληνικού στρατού από την ανατολική Θράκη, αποδεχόμενη στην ουσία ένα νέο ξεριζωμό του ελληνισμού της Ανατολικής Θράκης από τις πατρογονικές του εστίες.

Στο μεγάλο οραματιστή της Μεγάλης Ιδέας Ελευθέριο Βενιζέλο, ανατέθηκε το δύσκολο έργο να εκπροσωπήσει την ελληνική αποστολή στη Λωζάνη, όπου θα διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις για την τελική ρύθμιση των διαφορών Ελλάδας και Τουρκίας, αλλά και τις σχέσεις των δύο χωρών με τους συμμάχους. Τελικά ο Βενιζέλος προσπάθησε να περισώσει ότι ήταν δυνατόν, αν και βρισκονταν* σε δεινή διπλωματική θέση, λόγω της στρατιωτικής ήττας της χώρας μας.

Ύστερα από απευθείας συνεννοήσεις ανάμεσα στο Βενιζέλο και τον Ινονού διευθετήθηκε στις 30.1.1923 το ζήτημα της ανταλλαγής των πληθυσμών. Με τη συμφωνία αυτή περίπου 1.300.000 Έλληνες εγκατέλειψαν τις πατρογονικές τους εστίες στα μικρασιατικά παράλια και ήρθαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα, ενώ τον αντίστροφο δρόμο ακολούθησαν 500.000 Τούρκοι. Το ζήτημα της ανταλλαγής των περιουσιών τους έμεινε άλυτο και δημιουργεί ακόμη και σήμερα προβλήματα στις διμερείς σχέσεις των δύο χωρών. Από τη συμφωνία αυτή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου, καθώς και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης. (Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές σελ. 381 - 382)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1 Οι άμεσες επιπτώσεις και οι συνέπειες της καταστροφής για την Ελλάδα.

Ο ερχομός των προσφύγων είχε αφ' ενός μεν θετικά αποτελέσματα για το ελληνικό κράτος, αφ' ετέρου δε επέφερε σημαντικές παρενέργειες και παραμορφώσεις στην ελληνική πολιτική ζωή, που τα αποτελέσματα τους φθάνουν μέχρι τις μέρες μας. Σαν ευεργετική επίδραση στην κοινωνικοπολιτική ζωή της χώρας μπορεί κανείς να αναφέρει τον εμπλουτισμό της από νέο ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο αγωνιζόμενο να επιβιώσει δημιουργούσε προϋποθέσεις ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας σε όλους τους τομείς της παραγωγικής δραστηριότητας.

Οι πρόσφυγες ως δημιουργικό και παραγωγικό στοιχείο τόνωσαν την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας, δίνοντας νέα ώθηση και πνοή στη μαραζωμένη ελληνική ύπαιθρο. Πυκνώθηκε ο ελληνικός πληθυσμός σε διάφορες περιοχές, ώστε να εδραιωθεί περισσότερο η ελληνική κυριαρχία και η ομοιογένεια των περιοχών αυτών.

Παράλληλα όμως με τον ερχομό τόσων χιλιάδων ομοεθνών μας δημιουργήθηκε οξύ κοινωνικό πρόβλημα, η λεγόμενη προσφυγιά, η οποία απασχόλησε την ελληνική κοινωνία επί πολλές δεκαετίες, εμποδίζοντας τη γρήγορη οικονομική ανάπτυξη, αφού διοχετεύονταν πολλοί οικονομικοί πόροι στην επίλυση αυτού του χρόνιου προβλήματος.

Βεβαίως η Οικονομική δραστηριότητα των προσφύγων στην Ελλάδα έλειψε πολλαπλά από την αντίπερα όχθη του Αιγαίου, μ' αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του ελληνισμού και την απώλεια εδαφών, όπου ο ελληνισμός έζησε και μεγαλούργησε σ' όλες τις φάσεις της ιστορικής του διαδρομής.

Το μελανό αυτό σημείο της ιστορίας μας βάρυνε τη συνείδηση των Ελλήνων, γεμίζοντας την οργή και πικρία. Γιατί ο ξεριζωμός μεγάλου τμήματος του Ελληνισμού από τις πατρογονικές του εστίες πλήγωσε το εθνικό φιλότιμο και την εθνική υπερηφάνεια, βάζοντας ταφόπετρα στη Μεγάλη Ιδέα, γεγονός που επηρέασε ολόκληρη την κοινωνικοπολιτική, ηθική και πνευματική ζωή όλων των Ελλήνων, κυρίως όμως των ιδίων των προσφύγων, που ήσαν τα τραγικά θύματα αυτής της καταστροφής. (Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές σελ. 382)

1.2 Η Κατάσταση του ελληνικού κράτους στις αρχές του 20ου αιώ να.

Βέβαια προσπαθώντας κανείς να εμβαθύνει στο πρόβλημα και να εξετάσει όλες τις παραμέτρους που οδήγησαν στην εθνική καταστροφή δεν μπορεί παρά να ξεκινήσει την προσπάθεια του αναλύοντας κοινωνιολογικά την κατάσταση που βρισκόταν το ελληνικό κράτος στις αρχές του εικοστού αιώνα και την αγωνιώδη προσπάθεια του να αποκαταστήσει τους εθνικά αλύτρωτους πληθυσμούς των Μικρασιατικών παραλίων, τους οποίους θεωρούσε " σάρξ εκ της σαρκός του ".

Το ελληνικό πρόβλημα δεν ήταν τόσο απλό, γιατί υπήρχαν και απόψεις με σοβαρά επιχειρήματα, οι οποίες υποστήριζαν ότι θα εξυπηρετούνταν καλύτερα οι σκοποί του Ελληνισμού αν δεν θιγόταν η ακεραιότητα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ώστε να μπορέσει η ελληνική πατριαρχική Εκκλησία, ως επιβίωση της παλαιάς βυζαντινής αυτοκρατορίας, να γίνει πρόδρομος της νέας - ιδανικό (μια μορφή της Μεγάλης Ιδέας) αντίθετο στην εθνικιστική φιλοδοξία να συγκεντρωθούν οι ορθόδοξοι, Σλάβοι και Έλληνες, σ' ένα ελληνικό εθνικό βασίλειο, που να κυβερνιέται από την Αθήνα, ή και από την ίδια την Κωνσταντινούπολη.

Καθώς τα χρόνια κυλούσαν, η ανάπτυξη και ο νέος προσανατολισμός του εθνικιστικού

κινήματος των Σέρβων και η αύξηση του εθνικιστικού ρεύματος στους Ρουμάνους και τους Βουλγάρους με αφορμή γλωσσικά και εθνικά ζητήματα, έκανε τη στενότερη αντίληψη, τον εθνικιστικό ελληνισμό της Αθήνας, να φαίνεται στην πρακτική πολιτική περισσότερο εφαρμόσιμος από τον οικουμενικό Ελληνισμό του Πατριαρχείου και των οπαδών του.

Αυτό βέβαια ίσχυε περισσότερο για τις περιοχές που διεκδικούσαν οι Σλάβοι. Στη Μικρά Ασία όμως ο κίνδυνος των Σλάβων ήταν ανύπαρκτος. Εδώ λοιπόν ήταν το δίλημμα. Είτε έπρεπε να μείνουν αυτοί οι Έλληνες της Μικράς Ασίας, μαζί με τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, μια προνομιούχα θεοκρατία στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας, παίζοντας έτσι και το ρόλο ομήρων για την καλή συμπεριφορά του ελληνικού εθνικού κράτους, είτε έπρεπε να απλωθεί η Ελλάδα και να συνδέσει τα δύο τμήματα της, το Ευρωπαϊκό και το Ασιατικό, αποκτώντας τον έλεγχο της Κωνσταντινούπολης και των Στενών.

Μολονότι οι δύο μορφές ελληνισμού ανταγωνίζονταν βασικά η μια την άλλη, η διαμάχη ήταν κυρίως θεωρητική. Όπως διαπιστώσαμε, η Κωνσταντινούπολη και η Αθήνα ήταν σε θέση να καταλήξουν σε αποτελεσματικές συνεννοήσεις, όχι βέβαια από καμιά ιδιαίτερη κλίση των Ελλήνων για συμβιβαστικές και μετριοπαθείς λύσεις, αλλά επειδή πολλοί φραγμοί επιβάλλονταν στους εθνικιστές της Αθήνας, αφενός από τις φυσικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην εφαρμογή επεκτατικής πολιτικής και σαν τέτοιες μπορούν να αναφερθούν η αραιότητα, η διασπορά και η φτώχεια του ελληνικού λαού και φυσικά η έκδηλη αδυναμία των στρατιωτικών του δυνάμεων να υλοποιήσει με τέτοια πολιτική, αφ' ετέρου δε η Ελλάδα βρισκόταν κάτω υπό την ισχυρή πίεση των ευρωπαϊκών Δυνάμεων, που η καθεμιά εργαζόταν από τη δική της σκοπιά για τη διατήρηση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, περιορίζοντας σημαντικά τις δυνατότητες επίλυσης του προβλήματος υπέρ των ελληνικών συμφερόντων.

Υπήρχαν βέβαια και άλλες δυσκολίες που εμπόδιζαν την υλοποίηση μιας τέτοιας πολιτικής που είχαν σχέση με την κληρονομιά του παρελθόντος. Οι Έλληνες είχαν βαθιά ριζωμένη εχθρότητα απέναντι στην κοσμική και κεντρική εξουσία, εχθρότητα που συμβάδιζε ωστόσο με μια απόλυτη υποταγή στους πνευματικούς τους ηγέτες. Η ιδέα της ελευθερίας συμβόλιζε γι' αυτούς και εξακολουθεί να συμβολίζει τον πόθο να απαλλαγούν από κάθε καταπίεση, να ξεφύγουν από τα δεσμά της πολιτείας και να αφηφήσουν το νόμο.

Πράγματι οι Έλληνες, που είχαν καταφέρει να πετύχουν κάποια ελευθερία ακόμη και κάτω από τον οθωμανικό ζυγό, απολάμβαναν πάντα, με την αυτοδιοίκηση, ένα καθεστώς πολιτικής ελευθερίας, που αν και περνούσε από μεγάλες δοκιμασίες και κατά καιρούς καταργούνταν, συνέβαλε τα μέγιστα στην άμβλυση της σκέψης τους και τη διατήρηση της πνευματικής τους κληρονομιάς. Αυτό το πρόσεξε και ο Άγγλος ιστορικός George Finlay τον περασμένο αιώνα. Τα λόγια που έγραψε το 1868 ισχύουν ακόμη και σήμερα. " Όποιος

παρακολουθήσει τη συμπεριφορά αυτού του λαού είναι αδύνατο να μη πιστέψει ότι υπάρχουν στην Ελλάδα γερές βάσεις για τους ελεύθερους θεσμούς ... ".

" Στους Έλληνες ", λέει κάπου αλλού, " εξαιτίας τόσο της ιδιοσυγκρασίας τους όσο και των περιστάσεων, δεν ταιριάζει κανένα άλλο καθεστώς παρά το συνταγματικό πολίτευμα ".

Εκείνο που πραγματικά είχε διακρίνει ο Finlay, ο οποίος είχε ζήσει πάνω από μισό αιώνα στην Ελλάδα, ήταν ότι οι Έλληνες είχαν τόσο παθιασμένη πίστη στην Ελευθερία και τέτοια ευφυΐα, ώστε ήταν σε θέση να κάνουν τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς να λειτουργούν, έστω και κατά ιδιόμορφο τρόπο. Είναι αλήθεια ότι δεν διέθεταν τις παραδοσιακές βάσεις που προσδίδουν σταθερότητα στο κοινοβουλευτικό πολίτευμα, η ασταθής όμως διακυβέρνηση δεν είναι οπωσδήποτε κακή διακυβέρνηση.

Είναι γεγονός ότι η αστάθεια των ελληνικών κυβερνήσεων συνέβαλε κατά ένα μέρος στην αποτυχία των Ελλήνων να βρουν τα μέσα, για να συνεχίσουν απερίσπαστοι την επιδίωξη του Ελληνισμού και την πραγματοποίηση της μεγάλης Ιδέας. Βέβαια μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε για το αν μια πιο σταθερή πορεία στην επιδίωξη του Ελληνισμού θα είχε επηρεάσει το αποτέλεσμα, δεδομένου ότι οι εξωτερικές συνθήκες ήταν τόσο δυσμενείς για την πορεία του Ελληνισμού. Πάντως είναι απόλυτα φανερό ότι η ισχυρή κυβέρνηση του Βενιζέλου (1910-1915) έδωσε στην Ελλάδα τη δυνατότητα να πολεμήσει νικηφόρα και να βγει πολύ ωφελημένη από τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912 - 13. Είναι επίσης απόλυτα σαφές ότι οι διαμάχες που τάραξαν την ελληνική πολιτική ζωή ξεκίνησαν από τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο και το αποκορύφωμά τους, η ανατροπή του Βενιζέλου το Νοέμβριο του 1920 και η επάνοδος του Βασιλιά Κωνσταντίνου, προκάλεσε τη μεγαλύτερη καταστροφή στην ελληνική ιστορία από την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453.

Ακριβώς τη στιγμή που θα έπαιρναν στα χέρια τους τη " Γη της Επαγγελίας ", οι Έλληνες, πολιτικά διχασμένοι, μοιρασμένοι σε δυο στρατόπεδα, δεν ήταν ικανοί ούτε για διπλωματικούς ελιγμούς ούτε για τις απαραίτητες στρατιωτικές προετοιμασίες που δεν θα άφηναν τίποτα στην τύχη. Το αποτέλεσμα ήταν να υποστούν μια εξοντωτική ήττα στο τέλος του καλοκαιριού του 1922 με ανυπολόγιστες εθνικές συνέπειες, οι οποίες ταλανίζουν τον Ελληνισμό μέχρι τις μέρες μας.

Η Ελλάδα όμως σήκωσε το σταυρό του μαρτυρίου γενναία όπως πάντα. Πήρε κοντά της τα παιδιά της, όχι κατακτώντας τα εδάφη, όπου εκείνα είχαν μοχθήσει αιώνες ολόκληρους, αλλά μαζεύοντας τα στα εδάφη που αποτελούσαν τότε την ελληνική πατρίδα. Κανένα έθνος δεν έχει να επιδείξει τόσα πολλά όσα η Ελλάδα σε παρόμοιες περιστάσεις. Με τη βοήθεια των φιλικά προσκείμενων Δυνάμεων και της Κοινωνίας των Εθνών η Ελλάδα μεταμόρφωσε την ώρα της συμφοράς στην ωραιότερη στιγμή της.

Οι Έλληνες της Μικρασίας και της Θράκης, αν και είχαν μαζί τους ελάχιστα χρήματα και υπάρχοντα, έφεραν ωστόσο την ευφυΐα και τις ικανότητες τους. Κυρίως εγκαταστάθηκαν στην ελληνική Μακεδονία και στη Δυτική Θράκη, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη φροντίδα, ώστε να σχηματιστούν ισχυροί οικισμοί στις παραμεθόριες περιοχές. Η εισροή των Προσφύγων σε συνδυασμό με την αποχώρηση των Σλάβων και των μουσουλμάνων, έδωσε στην Ελλάδα γλωσσική και εθνική ομοιογένεια. Ενώ η Ελλάδα της Συνθήκης των Σεβρών(μαζί με τη

Σμύρνη) περιλάμβανε ετερόκλητα στοιχεία σε ποσοστό 23% του πληθυσμού, η Ελλάδα μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών δεν είχε παρά μειονότητες που μόλις έφταναν το 6% σε σύνολο πληθυσμού 5.820.000. Αντίθετα η Ρουμανία είχε 28,3%, η Τσεχοσλοβακία 32,6% και η Γιουγκοσλαβία 15,1%.

Για τις επιπτώσεις που είχε ο ερχομός των προσφύγων στην οικονομική ζωή της Ελλάδας δεν είναι εύκολο να μιλήσουμε με ακρίβεια, αν και ήταν προφανώς σημαντικές. Στην αρχή οι νεοφερμένοι ήταν ένα δυσβάστακτο βάρος. Αργότερα έγιναν ένα ανεκτίμητο στοιχείο για την οικονομική ζωή του τόπου, ένα στοιχείο που δεν μπορεί να αποτιμηθεί σε αριθμούς, γιατί η συμβολή των προσφύγων στον οικονομικό τομέα συνδέθηκε αδιαχώριστα με την ανάπτυξη του συνόλου της εθνικής οικονομίας μετά την ώθηση που της έδωσε η γενική Οικονομική άνθηση στην Ευρώπη και σ' όλο τον κόσμο.

Το βέβαιο πάντως είναι ότι από τη στιγμή που εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές οι πρόσφυγες άρχισαν να μετατρέπουν κάθε σπιθαμή γης σε παραγωγικό έδαφος. Ήταν γενικά πιο δραστήριοι, πιο ριψοκίνδυνοι και πιο εργατικοί από τους άλλους Έλληνες και πιο πρόθυμοι να εφαρμόσουν καλύτερες γεωργικές μεθόδους.

Άρχισαν να καλλιεργούν μεγαλύτερη ποικιλία δημητριακών και στην καπνοκαλλιέργεια, τα δύο τρίτα της οποίας ήταν στα χέρια τους το 1926, εισήγαγαν καλύτερες μεθόδους. Υιοθέτησαν συνεργατικές μεθόδους σε πολύ ευρύτερη κλίμακα από τους ντόπιους Έλληνες, επειδή συνδέονταν στενότερα, εξαιτίας της τραγωδίας του ξεριζωμού τους από τα σπίτια τους .

Επίσης την ίδια ακούραστη εργατικότητα έδειξαν οι πρόσφυγες και όταν ασχολήθηκαν με τη βιομηχανία και το εμπόριο. Εφάρμοσαν νέες μεθόδους παραγωγής, κυρίως στην υφαντουργία και στη μεταξουργία, στην παραγωγή χαλιών και σε ορισμένες βιοτεχνίες, κέντημα, αγγειοπλαστική, αργυροχοΐα, σμάλτωση. Παρ' όλα αυτά για πολλούς από αυτούς τους άτυχους ανθρώπους η βιοπάλη ήταν σκληρή. Τα σπίτια τους ήταν συχνά άθλιες παράγκες, είτε κοντά στους αγρούς, είτε στα περίχωρα των πόλεων και πέρασαν πολλά χρόνια ώσπου ν' αρχίσουν τα νέα χωριά της Μακεδονίας, της Θράκης και των άλλων περιοχών να αποκτούν μια τακτική και ευχάριστη όψη.

Είναι αυτονόητο ότι επικρατούσε μεγάλη δυσaráεσκεια ανάμεσα στους νέους αυτούς κατοίκους της Ελλάδας, οι οποίοι όμως παρά την αρχική τους απογοήτευση γρήγορα ενσωματώθηκαν με τους παλιούς κατοίκους και αποτέλεσαν την αιχμή του δόρατος της Ελλάδας έναντι κάθε ξένης εχθρικής επιβουλής των ελληνικών εδαφών. Ο πολιτικός αντίκτυπος της άφιξης τους (τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα) δεν είναι δύσκολο να υπολογιστεί. Πρόσθεσαν 300.000 ψήφους στους 800.000 έλληνες ψηφοφόρους. Στην συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν Βενιζελικοί, γιατί απέδιδαν όλες τις δυστυχίες τους στους αντιπάλους του Βενιζέλου. Πολλοί απ' αυτούς ήταν αντιμοναρχικοί.

Στην Τουρκία είχαν συνηθίσει να έχουν κάποια αυτοδιοίκηση στις κοινότητες τους και το ίδιο επεδίωκαν και τώρα να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή της πόλης που ζούσαν. Άλλωστε ένα μεγάλο μέρος του προσφυγικού πληθυσμού ήταν έμποροι στα κοσμοπολίτικα κέντρα της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης και άλλων πόλεων των Μικρασιατικών παραλίων, μ' αποτέλεσμα οι απόψεις τους να είναι αρκετά φιλελεύθερες και δημοκρατικές.

Στο δημοψήφισμα της 13ης Απριλίου 1924 η ψήφος των προσφύγων έπαιξε αποφασιστικό ρόλο. Την ημέρα εκείνη 758.472 Έλληνες ψήφισαν υπέρ της δημοκρατίας και 325.322 υπέρ της μοναρχίας. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι οι πρόσφυγες άσκησαν αποφασιστική επιρροή στην ελληνική πολιτική σκηνή, δεν κατόρθωσαν όμως ποτέ να σχηματίσουν δικό τους κόμμα. Αντίθετα εντάχθηκαν βαθμιαία στα κόμματα που υπήρχαν ήδη, και στους νέους πολιτικούς σχηματισμούς που δημιουργήθηκαν. Η ίδια συγχώνευση παρουσιάστηκε και στην κοινωνική και πνευματική ζωή της Ελλάδας.

Οι πρόσφυγες έφεραν νέα φαγητά που έδωσαν ποικιλία στην ελληνική κουζίνα, νέα μουσικά όργανα, νέα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς, την άγνοια και την απέχθεια τους για την καθαρεύουσα, νέα λογοτεχνικά θέματα και νέες ιδέες. Είναι μεγάλη και περίπλοκη η ιστορία αυτής της συγχώνευσης, η οποία προσέδωσε νέα πνοή και δημιουργική ανάταση σε κάθε πτυχή της νεοελληνικής κοινωνίας. Τελικά όμως οι δύο πληθυσμοί ενσωματώθηκαν πλήρως και αποτελούν την ασπίδα της πατρίδας μας έναντι οποιασδήποτε εχθρικής προπαγάνδας. Άλλωστε τους ένωνε η κοινή γλώσσα, η κοινή θρησκεία και μια κοινή κληρονομιά πολλών αιώνων.

(Daglas Daikin. Η ενοποίηση της Ελλάδας από το 1770 έως 1923 σελ. 398 - 402)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1 Η εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας από το 1923 ως το 1926

2.1α Οι εξελίξεις του προσφυγικού ζητήματος από το 1922 ως το 1926

Από τον Αύγουστο του 1922 ως την υπογραφή της συμφωνίας για την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, τον Ιανουάριο του 1923, είχαν ήδη φθάσει στην Ελλάδα 900.000 περίπου πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη. Η περίθαλψη των προσφύγων στην αρχή αντιμετωπίστηκε με πόρους του ελληνικού κράτους, την γενναιόδωρη προσφορά ιδιωτικών οργανώσεων και τη σημαντική βοήθεια του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού. Βέβαια οι ανάγκες των προσφύγων ήταν αυξημένες και γι' αυτό χρειάστηκε η επέμβαση της Κοινωνίας των Εθνών, προκειμένου να εξασφαλιστεί εξωτερική πίστωση για τη χρηματοδότηση του τιτάνιου έργου της αποκατάστασης των προσφύγων και της ομαλής ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία.

Η σύναψη δανείου το 1924 για το σκοπό αυτό έδωσε νέα τροπή στο προσφυγικό ζήτημα ανακουφίζοντας χιλιάδες οικογένειες που είχαν υποστεί ολοκληρωτική καταστροφή. Η διαχείριση του δανείου ανατέθηκε στην Επιτροπή Αποκατάστασεως Προσφύγων (Ε.Α.Π), αυτόνομο οργανισμό που ιδρύθηκε βάσει του Πρωτοκόλλου της 28ης Σεπτεμβρίου της

Γενεύης. Τη διοίκηση της Ε.Α.Π ανέλαβαν δύο Έλληνες, διορισμένοι από την ελληνική κυβέρνηση και δύο ξένοι, ο ένας υποχρεωτικά Αμερικανός διορισμένοι από την Κοινωνία των Εθνών (Κ.Τ.Ε).

Στην Ε.Α.Π το ελληνικό Δημόσιο παραχώρησε εκτάσεις 5.000.000 στρεμμάτων, αξίας 13.000.000 λιρών περίπου, για να πραγματοποιήσει το τιτάνιο έργο της αποκαταστάσεως των προσφύγων. Οι εκτάσεις αυτές προέρχονταν από τις ακόλουθες πηγές: 1) δημόσιες γαίες, 2) απαλλοτριώσεις και επιτάξεις ιδιωτικών γαιών με βάση την αγροτική μεταρρύθμιση και 3) ιδιοκτησίες των μουσουλμάνων που μεταφέρθηκαν στην Τουρκία.

Από τους 1.220.000 πρόσφυγες που ήρθαν στην Ελλάδα μέχρι το 1924 το 53% είχε αστική προέλευση και το 47% αγροτική. Από αυτούς 579.000 εγκαταστάθηκαν στην ύπαιθρο και 653.000 σε αστικά κέντρα. Σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας 638.253 πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία. Από αυτούς 446.094 πήγαν σε αγροτικές περιοχές. Στη δυτική Θράκη συνολικά 107.607 και από αυτούς 72.000 σε αγροτικές περιοχές. Στα νησιά του Αιγαίου 56.613, στην Κρήτη 33.900, στην Ήπειρο 8.179 και στην παλαιά Ελλάδα 377.297, από τους οποίους 343.721 σε αστικά κέντρα.

Για την ενίσχυση των προσφυγικών οικογενειών της υπαίθρου, η επιτροπή και η Κυβέρνηση διένειμαν πάνω από 245.000 ζώα και μεγάλες ποσότητες γεωργικών εργαλείων. Τα 2/3 των εξόδων της επιτροπής δαπανήθηκαν στη Μακεδονία με αποτέλεσμα να αλλάξει μορφή το τμήμα αυτό της ελληνικής επικράτειας σε τέτοιο βαθμό, ώστε σύμφωνα με τις εντυπώσεις του John Campbell το 1930, δυσκολευόταν κανείς ν' αναγνωρίσει τον έρημο τόπο του 1923. Εκεί που προηγουμένως έβλεπες τεράστιες εκτάσεις ακαλλιέργητες, υπάρχουν σήμερα χωριά που σφύζουν από ζωή, με φανερά τα σημάδια της προόδου, της ανέσεως και της ευμάρειας. Τα αποτελέσματα αυτά οφείλονται κυρίως στο θάρρος, την εργατικότητα, την ενεργητικότητα και τη δημιουργική φαντασία και παραγωγή νέων ιδεών, που χαρακτηρίζουν κυρίως την πλειοψηφία των προσφύγων, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν πλήρως τις νέες ευκαιρίες που τους παρουσιάστηκαν και παρουσίασαν ένα αναπτυξιακό θαύμα σ' όλους τους τομείς της οικονομικής και παραγωγικής δραστηριότητας.

Η εγκατάσταση προσφύγων σε αγροτικές περιοχές στέφθηκε από επιτυχία και η Ε.Α.Π πέτυχε πλήρως στο έργο της, ενώ η εγκατάσταση στα αστικά κέντρα δημιούργησε αρκετές δυσκολίες. Όταν η Επιτροπή άρχισε να λειτουργεί, η Κυβέρνηση είχε ήδη προωθήσει ένα σχέδιο αποκαταστάσεως στα ακραία σημεία των πόλεων. Άλλωστε το μεγάλο ποσοστό των αφιχθέντων είχαν καταλάβει κοινόχρηστους χώρους, θέατρα, σχολεία, εκκλησίες, αποθήκες και έβρισκαν εργασίες κοντά στους χώρους, όπου στεγάζονταν.

Η έλλειψη στέγης, που υπήρχε στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη ακόμη και πριν από την

καταστροφή, επιδεινώθηκε τρομερά μετά το 1922, όπως σημειώνει ο Δ. Πεντζόπουλος στο πολύτιμο βιβλίο του " The Balkan

Exchange of Minorities and its Impact upon Greece" (Hague 1962) . Το 1924 η πρωτεύουσα, με πληθυσμό σχεδόν διπλάσιο από ότι είχε το 1918, χρειάζονταν 15.000 πρόσθετες κατοικίες, παρά το γεγονός ότι το κράτος είχε κατασκευάσει 9.000 κατοικίες ειδικά για τους πρόσφυγες. Στη Θεσσαλονίκη το στεγαστικό πρόβλημα ήταν ακόμη οξύτερο, καθώς η πόλη είχε πληγεί το 1917 από την καταστροφική πυρκαγιά.

Η Ε.Α.Π πλήρωσε για την εγκατάσταση προσφύγων στα αστικά κέντρα το 1/5 από ότι της στοιχισαν οι αγροτικές εγκαταστάσεις. Μέχρι το τέλος του 1929 η Επιτροπή είχε χτίσει περίπου 27.000 κατοικίες σε 125 συνοικισμούς και το κράτος 25.000 κατοικίες, χωρίς βεβαίως να έχει λυθεί το πρόβλημα της άθλιας διαβίωσης των προσφύγων, καθώς εξακολουθούσαν περίπου 30.000 προσφυγικές οικογένειες να ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες σε προσφυγικές τσιγκίνες παράγκες.

Το προσφυγικό ζήτημα ήταν το κύριο θέμα με το οποίο ασχολήθηκε επιμελώς και επισταμένως η Δ Εθνοσυνέλευση. Χαρακτηριστικά μπορούμε ν' αναφέρουμε: Το νομοσχέδιο " περί αποκτήσεως ελληνικής ιθαγενείας υπό των εις την αλλοδαπήν προσφυγόντων ελλήνων το γένος εκ της Μικράς Ασίας και Θράκης " ψηφίσθηκε στο σύνολο του στις 2 Ιουλίου 1924. Το " περί διαθέσεως αστικών κτημάτων ανηκόντων εις ανταλλασσόμενους μουσουλμάνους πόλεως Θεσσαλονίκης " ψηφίστηκε στις 8 Ιουλίου του ίδιου έτους. Το " περί εγγραφής εις τους εκλογικούς καταλόγους των εκ Τουρκίας εις Ελλάδα καταφυγόντων προσφύγων " ψηφίστηκε στις 17 Ιουλίου. Το " περί παραχωρήσεως γηπέδου του δημοσίου επί της Πειραιϊκής χερσονήσου προς εγκατάσταση συνοικισμού προσφύγων " ψηφίστηκε στις 10 Ιουλίου. Το " περί απαλλαγής των προσφύγων εκ του τέλους αδείας εξασκήσεως επιτηδεύματος δια το οικονομικό έτος 1924 - 25 " ψηφίστηκε στις 14 Ιουλίου. Το " Περί διορισμού των δικηγόρων των εκ Βουλγαρίας μεταναστευόντων ομογενών πτυχιούχων της νομικής" ψηφίστηκε στις 17 Ιουλίου.

Στις 12 και 17 Ιουλίου, 17 Νοεμβρίου 1924, 3 Απριλίου και 3 Ιουνίου 1925 ψηφίστηκαν περίπου 10 νομοσχέδια, τα οποία είχαν σχέση με την κύρωση συμβάσεων μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εθνικής Τράπεζας για τη χορήγηση δανείων που θα χρηματοδοτούσαν αποζημιώσεις απαλλοτριώσεων αγροτικών και αστικών κτημάτων, μικρό - επαγγελματίες πρόσφυγες οργανωμένους σε ομάδες, καθώς και αστικούς συνεταιρισμούς μικρό - βιομηχάνων και χειροτεχνών, την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων, τέλος την κύρωση συμβάσεων του Δημοσίου με την Εθνική Τράπεζα, σύμφωνα με τις οποίες το Δημόσιο γινόταν εγγυητής, ώστε να δοθούν στους πρόσφυγες μεγάλα αγροτικά δάνεια, τα οποία συνέβαλαν στην οικονομική τους αναβάθμιση και την κοινωνική τους καταξίωση, ώστε να επέλθει πλήρης ισονομία και ισορροπία με το ντόπιο στοιχείο.
(Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ, σελ. 301 - 302)

2.1β □ Οι εξελίξεις της Ελληνικής Οικονομίας από το 1922 έως το 1926

Όλες σχεδόν οι βαλκανικές απέκτησαν μεγαλύτερη ομοιογένεια μετά το τέλος του Α παγκοσμίου πολέμου, λόγω της προσάρτησης νέων εδαφών ή της ανταλλαγής των πληθυσμών. Άμεση συνέπεια των πληθυσμιακών ανακατατάξεων ήταν και η διανομή της μεγάλης γαιοκτησίας, μέτρο που ανακούφισε τους ακτήμονες αγρότες.

Στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία ο αναδασμός ερχόταν να καλύψει την πιεστική ανάγκη της αποκατάστασης των προσφύγων, ενώ στη Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία αποτελούσε την επιβεβαίωση της εθνικής τους κυριαρχίας, καθώς οι μεγάλες ιδιοκτησίες ανήκαν στους Αυστριακούς, τους Μαγυάρους ή τους Ρώσους.

Όπως όμως επισημαίνει ο Stavrianos υπήρχε και ένα ακόμη κίνητρο. " Πίσω από τις αγροτικές μεταρρυθμίσεις κρυβόταν αναμφίβολα ο φόβος της επαναστάσεως. Μετά από έξι χρόνια σχεδόν αδιάκοπου πολέμου οι βαλκανικοί λαοί έπασχαν από πολεμικό κάματο και απογοήτευση. Η επανάσταση στη Ρωσία και η εξάπλωση του Μπολσεβικισμού στην Ουγγαρία και σε άλλα τμήματα της κεντρικής Ευρώπης, έσπασε το φάσμα ενός επαναστατικού κύματος που θα σάρωνε ολόκληρη τη βαλκανική χερσόνησο. Ο φόβος αυτός ανάγκασε την καθεστηκυία τάξη σε κάθε χώρα να πραγματοποιήσει αγροτικές μεταρρυθμίσεις με την ελπίδα ότι θα λειτουργούσαν ως αλεξικέραυνο μέσα στην επαναστατική θύελλα". (Cl.S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, New York 1965).

Στην Ελλάδα δόθηκαν ως την ολοκλήρωση των διανομών 8.311.723 στρέμματα ιδιόκτητης γης σε 600.000 περίπου πρόσφυγες. Η διανομή της γης ωστόσο δεν έλυσε το βιοποριστικό πρόβλημα των αγροτών. Με μέσο όρο ετήσιας αύξησης του πληθυσμού κατά το μεσοπόλεμο 1,93%, τα 50,3% του αγροτικού πληθυσμού δε συμμετείχαν στην παραγωγική διαδικασία. Καθώς τα μέλη των αγροτικών οικογενειών πολλαπλασιάζονταν, η γη μοιραζόταν διαρκώς όλο και σε μικρότερους κλήρους. Η χαμηλή αποδοτικότητα των κλήρων, που οφειλόταν στην αδυναμία των μικροϊδιοκτητών να καλύψουν τα έξοδα εκσυγχρονισμού των καλλιεργητικών μέσων τους, επιδεινώθηκε από την αδιάκοπη κατάτμηση της γης. ευρωπαϊκές χώρες επέβαλαν στα εισαγόμενα είδη.

Το κράτος προχώρησε στις απαλλοτριώσεις, αποζημιώνοντας τους ιδιοκτήτες με ομολογίες που καλύπτονταν από το δημόσιο ταμείο με ετήσιο επιτόκιο 6%. Όπως επισημαίνει ο Βεργόπουλος, η κατάργηση της μεγάλης ιδιοκτησίας είχε ως αποτέλεσμα οι καλλιεργητές να εξαρτώνται από τους αστικούς πιστωτικούς οργανισμούς και όχι από τις πιστωτικές (τοκογλυφικές) υπηρεσίες των τσιφλικούχων.

Γεωργικές πιστώσεις από την Εθνική Τράπεζα

Χρόνος	Σύνολο σε εκατ. δραχμές
1923	220,0
1925	932,0
1926	723,8
1927	1144,4

Οι οφειλές των αποκατασταθέντων στο δημόσιο, καθώς και η αποφασιστική κρατική

παρουσία στους οργανισμούς, οι οποίοι πιστοδοτούσαν τους αγρότες, διεύρυναν σημαντικά την κρατική δραστηριότητα. Από το 1922 αρχίζουν να ιδρύονται δημόσιοι οργανισμοί για τη διοχέτευση των αγροτικών προϊόντων στις ελεύθερες αγορές.

Το 1925 ιδρύεται ο Αυτόνομος Οργανισμός για τη σταφίδα. Το κράτος έπαιξε ακόμη καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της βιομηχανίας με τη δημιουργία κινήτρων και την πιστωτική πολιτική του. Έτσι, ενώ οι δημόσιες δαπάνες το 1914 δεν ξεπερνούσαν τις 624.793 δρχ., το 1924 έφθαναν τα 5.500.000.

Ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων, εξάλλου, διπλασιάστηκε μέσα σε διάστημα 10 ετών. Επίσης οι φόροι διπλασιάστηκαν μέσα στο διάστημα αυτό. Επίσης τεράστια αύξηση σημείωσε και το εθνικό χρέος. Στο χρέος του 1926 θα προστεθούν αργότερα τα δάνεια για την εγκατάσταση των προσφύγων, η μερίδα του Τουρκικού χρέους που αναλογούσε στις νέες επαρχίες (το χρέος ανέλαβε η Ελλάδα σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάννης) και το ποσό που προέκυψε από τις εκκαθαρίσεις των συμμαχικών προκαταβολών. Ο Ανδρεάδης σημειώνει το 1927. " Η Ελλάς εξ αιτίας του πολέμου κινδυνεύει να ιδη την υπηρεσία του χρέους της απορροφούσαν το 40% και πλέον των εσόδων της ".

Αν και το 1923 ήταν ένας χρόνος δοκιμασίας για την οικονομική ζωή της χώρας, καθώς η παραγωγή (γεωργική και βιομηχανική) ελαττώθηκε, οι εισαγωγές αυξήθηκαν και μαζί και το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο, η ναυτιλία περνούσε κρίση και το κόστος της ζωής ανέβαινε, οι καταβολές ωστόσο για τη μελλοντική βιομηχανική ανάπτυξη είχαν αρχίσει να αποδίδουν. Το φτηνό εργατικό δυναμικό, που προσέφερε ο ερχομός των προσφύγων, αλλά και η αποκοπή της μεταναστευτικής διεξόδου, η συγκέντρωση αποδημικού κεφαλαίου (τάση που είχε αρχίσει να σημειώνεται από την προπολεμική περίοδο) και ο ρόλος του κράτους, ευνόησαν μια βιομηχανία που είχε ωφεληθεί ήδη από τις συνθήκες που δημιούργησε ο μεγάλος πόλεμος.

Μετά το 1923 η αύξηση των ονομαστικών ημερομισθίων δεν παρακολουθούσε πια την αύξηση του τιμαρίθμου. Ο Ζολώτας έγραφε το 1925. " Σήμερα ο εργάτης αμείβεται ολιγώτερον ή προ του πολέμου " (Ξ. Ζολώτας, Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως, Αθήνα 1926). Παράλληλα το κράτος ενέτεινε την προστατευτική πολιτική του προς τα εγχώρια προϊόντα. Το Δεκέμβριο του 1923 δημοσιεύτηκε το νέο δασμολόγιο, με το οποίο επιβάλλονταν σε ορισμένα εισαγόμενα είδη υψηλότεροι δασμοί,

ενώ αργότερα απαλλάσσονταν από δασμούς εισαγόμενα μηχανήματα. Από το 1923 ως το 1926 το κράτος εξάλλου διευκόλυνε με πλήθος αναγκαστικών απαλλοτριώσεων κτημάτων την ίδρυση και εδραίωση νέων παραγωγικών μονάδων. Η απότομη άνοδος του αριθμού των ανώνυμων εταιριών (όχι αναγκαστικά βιομηχανικών) μετά από μια περίοδο ύφεσης φαίνεται από τον ακόλουθο πίνακα.

Έτος

Αριθμός ανέρ

1928

75.000

1929

127.000

1930

155.000

1931

218.000

1932

237.000

1933

156.000

1934

162.000

1935

150.000

Παρατηρούμε δηλαδή από την ανάλυση που προηγήθηκε ότι ο ερχομός των προσφύγων στην Ελλάδα προσέφερε μια επανάσταση σ' όλους τους τομείς της κοινωνικοοικονομικής ζωής της χώρας, η οποία συνεχίστηκε για πολλές δεκαετίες μετά τον ερχομό των προσφύγων και μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Άλλωστε το νέο κύμα προσφύγων που έρχεται στη χώρα μας από την τέως Σοβιετική Ένωση αντιμετωπίζει τα ίδια περίπου προβλήματα και απαιτείται συμπαράσταση, βοήθεια και αλληλεγγύη από το ελληνικό κράτος, για να στεριώσουν και να αναπτύξουν όλη τους την παραγωγική δραστηριότητα στον τόπο τους Επ' ωφελεία όλων. Δυστυχώς η μέχρι τώρα αντιμετώπιση και αυτού του προβλήματος δεν ήταν η δέουσα από πλευράς επίσημου ελληνικού κράτους, μ' αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλά προβλήματα που χρήζουν άμεσης επέμβασης της ελληνικής πολιτείας, όπως η στέγη, η εξασφάλιση εργασίας και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας για πλήρη ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία. (Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ, σελ. 302 - 303)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ □ ΤΡΙΤΟ

3.1 Η κοινωνική πολιτική του κράτους μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Η μαζική εγκατάσταση των προσφύγων λειτούργησε σαν μια ακαταμάχητη δημογραφική πίεση. Η εργατική δύναμη προσφέρθηκε σε αφθονία και φθηνά. Σαν συνέπεια της διεθνούς υφέσεως, μετά το 1921, δεν ήταν μόνο ότι σταμάτησε η μετανάστευση εργαζομένων, αλλά ότι σταμάτησαν και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Η δημοσιονομική στενότητα συναλλάγματος επιδεινώθηκε από την αιτία αυτή, αλλά συνάμα και τα οικογενειακά ισοζύγια αυτών που είχαν συγγενείς στο εξωτερικό. Η διεθνής και εσωτερική κρίση πίεσε τις αμοιβές των εργαζομένων ακόμη περισσότερο προς τα κάτω και επέτεινε τη γενική εξαθλίωση.

Παρόλη όμως την αρνητική διεθνή συγκυρία και τη συνεχή πτώση του μισθού των εργαζομένων η εκβιομηχάνιση επιταχύνθηκε με γρήγορους ρυθμούς. Ο περιορισμός του εργατικού δυναμικού μέσα στα όρια της χώρας, μετά τα περιοριστικά μέτρα για τη μετανάστευση των Η.Π.Α, κυρίως μετά το 1921, αύξησε την προσφορά εργασίας και επέτρεψε τη συμπίεση μισθών. Παράλληλα τα μεταναστευτικά εμβάσματα σχεδόν εκμηδενίστηκαν. Η κατάρρευση των εμβασμάτων σήμαινε επίσης, εκτός από τις δημοσιονομικές επιπτώσεις, την εκμηδένιση ενός σοβαρού συμπληρωματικού εισοδήματος για τις λαϊκές τάξεις.

Σύμφωνα με στοιχεία του Ανωτάτου Οικονομικού Συμβουλίου και της ΓΣΕΕ ο αριθμός των ανέργων ακολούθησε την εξής πορεία.

Χρόνος	Αριθμός ανέρ.
1928	75.000
1929	127.000
1930	155.000
1931	218.000
1932	237.000
1933	156.000
1934	162.000
1935	150.000

Το Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο (ΑΟΣ) δέχεται ότι στα χρόνια αυτά η ανεργία στα αστικά κέντρα είχε φθάσει το ύψος του 28% - 30% του συνόλου των μισθωτών. Βέβαια, η κινητοποίηση της οικονομίας επέφερε στη συνέχεια την απορρόφηση μεγάλου αριθμού ανέργων, αυτό έγινε όμως πάνω στη βάση των συμπιεσμένων χαμηλών αμοιβών της εργασίας.

Η δειγματοληπτική έρευνα, που έγινε από τη Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος το 1930, απέδειξε ότι το 73% των εργατικών οικογενειών του δείγματος είχαν εισόδημα κατώτερο από το θεωρούμενο γενικά ως ελάχιστο όριο διαβίωσης. Σύμφωνα με του υπολογισμούς του Ξ. Ζολώτα και του Περ. Ρεδιάδη, το ελάχιστο όριο για τη συντήρηση της μέσης εργατικής οικογένειας ήταν περίπου 33.000 δραχμών, το 51,16% μεταξύ 18.000 και 30.000 δραχμών και το 4,33% μεταξύ 30.000 και 33.000 δραχμές. Από το σύνολο του χαμηλού αυτού εργατικού εισοδήματος το 57.5% δαπανιόταν σε τρόφιμα, από τα οποία μόνο το ψωμί αντιπροσώπευε το 40% των οικογενειακών δαπανών.

Στη γεωργία υπολογιζόταν το 1930 - 31 ότι το ελάχιστο όριο για τη συντήρηση μιας αγροτικής οικογένειας ήταν 28.000 δραχμές ετησίως. Στην πραγματικότητα όμως το μέσο ετήσιο εισόδημα της αγροτικής οικογένειας ήταν γύρω στις 21.000 δραχμές. Σύμφωνα με τον Αλεξ. Μυλωνά, ήταν ακόμη χαμηλότερο, γύρω στις 18.500 δραχμές. Αυτό σήμαινε ότι η μέση αγροτική οικογένεια είχε αρνητικό καθαρό εισόδημα, δηλαδή ότι η παραγωγική δραστηριότητα της γεωργίας δεν εξασφάλιζε στον αγρότη ούτε κέρδος, αλλά ούτε το ισοδύναμο ενός μισθού. Το έλλειμμα του οικογενειακού ισοζυγίου του αγρότη καλυπτόταν από άλλους πόρους. Αφ' ενός μεν από τα μεταναστευτικά εμβάσματα, αφ' ετέρου δε από τη διόγκωση του δανεισμού από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας (ΑΤΕ) και την παράλληλη απασχόληση σε εξωγεωργικούς τομείς.

Επίσης η φορολογική επιβάρυνση στην Ελλάδα την περίοδο αυτή ήταν αυξημένη και είχε φθάσει τα 26 - 32% του εθνικού εισοδήματος. Η αύξηση της φορολογικής πίεσεως ήταν συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του δημόσιου προϋπολογισμού και το ρόλο του κράτους στην οικονομία. Σύμφωνα με τον Χρ. Ευελπίδη, το ύψος του προϋπολογισμού αντιπροσώπευε, στα 1933 -35, το 30% του εθνικού εισοδήματος. Έτσι κατ' αυτό τον τρόπο τα έξοδα όχι μόνο για την εκβιομηχάνιση, αλλά και για την ανάπτυξη του κρατικού παρεμβατισμού βγήκαν μέσα από την ποικιλότητα κοινωνική συμπίεση των εργαζομένων.

Όμως η εντεινόμενη αυτή "αξιοποίηση" του συντελεστή εργασία δεν άργησε να θέσει επί τάπητος μια σειρά από επιτακτικά προβλήματα κοινωνικής πολιτικής. Η ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος και η εντυπωσιακή άνοδος των απεργιακών αγώνων μετά το 1930 συνέβαλαν αποφασιστικά στην επίσπευση των μέτρων κοινωνικής πολιτικής, τα περισσότερα από τα οποία δεν ήταν ριζοσπαστικού χαρακτήρα, αλλά απλώς αμυντικά, συντηρητικά. Έτσι αναγκάστηκε το κράτος να ρυθμίσει τα προβλήματα των ταμείων ανεργίας και των ασφαλίσεων υγείας και γήρατος.

Όλη αυτή η ρύθμιση φυσικά εντάχθηκε μέσα στη γενικότερη πορεία προς την κεντρική δόμηση και εκσυγχρονισμό της κοινωνίας. Τα ασφαλιστικά ταμεία που λειτουργούσαν, πριν ιδρυθεί το ΙΚΑ (από 21 το 1925 με 16.818 ασφαλισμένους και 2.072 συνταξιούχους) έφθασαν το 1932 - 33 τα 77 με 384.026 ασφαλισμένους και 32.646 συνταξιούχους. Πολλά από τα ταμεία αυτά συγχωνεύτηκαν μέσα στο ΙΚΑ, με την προσπάθεια που άρχισε ο Αλεξ. Παπαναστασίου και ολοκληρώθηκε στα 1937.

Επίσης ρυθμίστηκαν μια σειρά από κρίσιμα θέματα στον τομέα της εργασίας,
α) Καθορίστηκε με νόμο και εφαρμόστηκε με γενική ισχύ το οκτάωρο στην εργασία.
β) Εγκαινιάστηκαν οι εθνικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας και
γ) αναγνωρίστηκε η έννοια του κατωτάτου ορίου αμοιβής των εργαζομένων.

Με τον τρόπο αυτό έγινε γενικά παραδεκτός ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους, ακόμη και στον τομέα των ιδιωτικών συμβολαίων εργασίας.

Ο στόχος των μέτρων αυτών δεν ήταν τόσο η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης των εργαζομένων, όσο η μη χειροτέρευση. Η παρέμβαση του κράτους δικαιολογήθηκε ακριβώς από τη συνεχή επιδείνωση των συνθηκών εργασίας. Μέσα στο ίδιο πνεύμα κινήθηκαν και δύο ακόμη κατευθύνσεις της νομοθεσίας της εποχής εκείνης, α) Η "καρτελοποίηση" ορισμένων επαγγελμάτων, όπως π.χ των εμπόρων και β) η επιβολή του "περιορισμένου αριθμού" σε μια σειρά από επαγγέλματα, ακόμη και εργατικά π.χ αρτεργάτες, τυπογράφοι, φορτοεκφορτωτές. Τα μέτρα αυτά απηχούσαν ασφαλώς τις ανησυχίες των λαϊκών και μεσαίων στρωμάτων για μια κοινωνική εξασφάλιση. Όμως, μέσω των αιτημάτων αυτών, το κράτος επεξέτεινε τον έλεγχο και το πεδίο των παρεμβάσεων του.

(Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ, σελ. 341 - 342)

3.2 Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Αμέσως κίολας μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης η Ελλάδα είχε να επισημάνει τους νέους καθοριστικούς παράγοντες της εξωτερικής της πολιτικής, να προσδιορίσει τους αντικειμενικούς σκοπούς της και να αναζητήσει τα μέσα για την πραγματοποίησή τους. Ήδη, η μεταβολή των όρων που είχαν για ένα ολόκληρο αιώνα καθορίσει τις διπλωματικές σχέσεις του ελληνικού Βασιλείου ήταν ριζική. Χωρίς να έχουν ικανοποιηθεί ολοκληρωτικά, τα αλυτρωτικά αιτήματα των υποδούλων Ελλήνων έπαυαν να αποτελούν το βασικό άξονα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Το όνειρο της επέκτασης των ελληνικών εδαφικών ορίων στο μικρασιατικό χώρο είχε οριστικά σβήσει. Απέμενε ζωντανό το όραμα της ενσωμάτωσης της Β. Ηπείρου, των Δωδεκανήσων και της Κύπρου. Αλλά, ήδη, η πρωταρχική διπλωματική φροντίδα των Αθηνών περιοριζόταν στην κατοχύρωση της ασφάλειας και της νεξαρτησίας του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Η διαφύλαξη της εθνικής ανεξαρτησίας και η κατοχύρωση της εδαφικής ακεραιότητας αποτέλεσε από το 1923 το πρωταρχικό μέλημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Η δυναμική συμμετοχή της Ελλάδας στο σύστημα της διεθνούς συνεργασίας και ασφάλειας ήταν η άλλη όψη των ελληνικών διπλωματικών επιδιώξεων. Στην πρώτη περίπτωση η ελληνική διπλωματία βρισκόταν σε αναγκαστική συνάρτηση με τη γενική παραγωγική ανάπτυξη της χώρας και ειδικότερα των ευαίσθητων βόρειων περιοχών, αλλά και σε άμεση εξάρτηση από την αμυντική ετοιμότητα των ενόπλων δυνάμεων. Στη δεύτερη περίπτωση, η διπλωματία όφειλε να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις και να αξιοποιήσει τις προσπάθειες στον τομέα της εσωτερικής, οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης.

Είναι γεγονός ότι την επομένη της συνθήκης των Βερσαλιών υπήρχαν δύο δρόμοι για τη διεύρυνση της διεθνούς συνεργασίας. Η νέα οδός της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.Τ.Ε) και του δικτύου της διεθνούς οργανώσεως και η παραδοσιακή οδός των διακρατικών επαφών και συμφωνιών.

Οπωσδήποτε, η καθιέρωση των αρχών και των μεθόδων της Γενεύης ανταποκρίνονταν απόλυτα στο ελληνικό συμφέρον. Ήταν μάλιστα αναμφισβήτητο ότι η Ελλάδα είχε επωφεληθεί από τη μεσολάβηση της Κ.Τ.Ε, για να εξασφαλίσει τα πρώτα οικονομικά δάνεια κάτω από ευνοϊκούς όρους και από την ενεργό συνεισφορά της στο έργο της αποκαταστάσεως των προσφύγων.

Πέντε χρόνια μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, η Ελλάδα παρέμεινε διπλωματικά απομονωμένη και ανίσχυρη να διευρύνει τη συνεργασία της με τους βαλκανικούς γείτονες, χωρίς να παραιτηθεί από την αξίωση της ισοτιμίας και να υποθηκεύσει το εθνικό της μέλλον. Αυτό συνέβαινε όχι μόνο εξαιτίας της συστηματικής βουλγαρικής αδιαλλαξίας απέναντι σε κάθε πρόταση οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας, αλλά και των πιέσεων της Τουρκίας, γύρω από τις εκκρεμείς τεχνικές διαφορές, καθώς και την άρνηση της Γιουγκοσλαβίας με αφορμή το θέμα της ελεύθερης ζώνης στη Θεσσαλονίκη.

Κάτω από τα δεδομένα αυτά η προσαρμογή της ελληνικής διπλωματίας στη γνωστή πρακτική της ισορροπίας των δυνάμεων απέβαινε αναγκαστική για την αμυντική ασφάλεια και την ειρηνική συνεργασία της χώρας στο στενότερο γειτονικό και τον ευρύτερο διεθνή χώρο. Η αναγκαιότητα αυτή βρήκε, μετά τη Λωζάνη, τον πρώτο δυναμικό εκφραστή της στο πρόσωπο του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου. Η βαθιά πίστη του στις αρχές της Γενεύης συμβάδιζε με την πεποίθηση της ενισχύσεως των διμερών διακρατικών δεσμών. Από το Νοέμβριο του 1926 έως τον Ιούνιο του 1928 ο Μιχαλακόπουλος θα επιζητήσει με ευελιξία και σθένος να θέσει τις βάσεις της νέας ελληνικής διπλωματίας. Κατ' αυτό τον τρόπο εφαρμόστηκε στην πράξη η αρχή της ενιαίας εθνικής εξωτερικής πολιτικής, πηγή δύναμης και παράγοντας σταθερότητας για τη χώρα.

(Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ, σελ. 342 - 343)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ασφαλώς η Μικρασιατική Καταστροφή αποτέλεσε για την Ελλάδα ένα γεγονός που σημάδεψε την ιστορία της και τα αποτελέσματα της έχουν ακόμη και σήμερα παρενέργειες στην άσκηση, τόσο της εξωτερικής πολιτικής της χώρας μας, αλλά και σ' όλες τις εκφάνσεις της εσωτερικής πολιτικής ζωής. Η δυναμική παρουσία της Ελλάδας στο διεθνή χώρο στις αρχές του εικοστού αιώνα φαίνεται ότι ανησύχησε τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, οι οποίες συνέβαλαν με τον τρόπο τους στη συρρίκνωση του ελληνισμού εκμεταλλευόμενοι τα δικά μας λάθη και αδυναμίες.

Η δημιουργία του προσφυγικού ζητήματος τάλανισε την Ελλάδα επί πολλές δεκαετίες και την ανάγκασε να προσανατολίσει όλες τις παραγωγικές της δυνάμεις στην αντιμετώπιση αυτού του εκρηκτικού προβλήματος, το οποίο ακόμη και σήμερα δεν έχει επουλωθεί πλήρως, δεδομένου ότι οι παρενέργειες του επηρεάζουν άμεσα τη δυνατότητα της χώρας μας να ασκήσει δυναμική κοινωνική πολιτική και να απολαμβάνουν εξίσου όλοι οι πολίτες της τα αγαθά του κοινωνικού κράτους και του κράτους πρόνοιας.

Το 1922 υπήρξε το μεγάλο ορόσημο για την πολιτική του εθνικού κέντρου. Η Μικρασιατική καταστροφή και οι επιπτώσεις της αναίρεσαν τη βάση του αλυτρωτισμού συσπειρώνοντας τον ελληνισμό μέσα στα όρια του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Η νέα φυσιογνωμία της Ελλάδος ως ενιαίου εθνικού κράτους επέβαλε και νέες ρυθμιστικές αρχές και κατευθύνσεις στην εξωτερική μας πολιτική, κυρίως όμως στο τρόπο επιβίωσης του εξωελλαδικού ελληνισμού. Ήδη ο ελληνισμός αυτός είχε αρκετά συρρικνωθεί λόγω της καταστροφής, αλλά οπωσδήποτε τα τμήματα που είχαν εναπομείνει επέβαλαν από το εθνικό κέντρο τη

χάραξη μιας εθνικής πολιτικής.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος με την τόλμη του μεγάλου πολιτικού δεν δίστασε να αναστρέψει την πορεία της ελληνικής πολιτικής κάτω από τις νέες συγκυρίες της διπλωματίας του Μεσοπολέμου. Στο πλαίσιο της ρύθμισης των εξωτερικών σχέσεων της Ελλάδος κατά την τελευταία του πρωθυπουργία, στα 1928 - 1932 επεξεργάστηκε και μια νέα πολιτική του εθνικού κέντρου. Στη νέα του αυτή σύλληψη πρωταρχική θέση και μέριμνα της Ελλάδας ήταν η διασφάλιση της ακεραιότητας και εθνικής επιβίωσης του εκτός Ελλάδας ελληνισμού, μέσω της διπλωματίας των καλών σχέσεων και καλής γειτονίας των δυνάμεων που ασκούσαν κυριαρχικά δικαιώματα στις ιστορικές κοιτίδες, όπου είχε επιβιώσει ο ελληνισμός έξω από το ελληνικό κράτος.

Έτσι επιδιώχθηκε μεταξύ άλλων στόχων η διασφάλιση της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο και η απρόσκοπτη επιτέλεση της αποστολής του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την ελληνοτουρκική συνεννόηση του 1930. Παράλληλα ρύθμισε το θέμα των Δωδεκανήσων με την Ιταλία, εξασφαλίζοντας τον ελληνικό πληθυσμό. Σ' αντίθεση με τους φανατισμούς των αθεράπευτα εθνικιστών πίστευε ότι ο καλύτερος τρόπος προώθησης και σταδιακής ευόδωσης των εθνικών πόθων των Κυπρίων θα βρισκόταν στο πλαίσιο της αγγλοελληνικής συνεννόησης.

Η στάση του Βενιζέλου απέναντι στον εξελλαδικό ελληνισμό οικοδομήθηκε πάνω στη βάση του πολιτικού ρεαλισμού, που πάντα χαρακτήριζε τις επιλογές της πολιτικής του. Μ' αυτή την πολιτική τοποθέτηση η θεωρία του εθνικού κέντρου εγκαταλείφθηκε. Η πολιτική αυτή ανατράπηκε μετά το Β παγκόσμιο πόλεμο και αναβίωσε η πολιτική του εθνικού κέντρου με ολέθρια αποτελέσματα για τη μοίρα του εξελλαδικού ελληνισμού και κυρίως του κυπριακού ελληνισμού.

Ωστόσο στη ρύθμιση των περιουσιών των προσφύγων, τις οποίες είχαν εγκαταλείψει στη Μικρά Ασία δεν πέτυχε την καλύτερη λύση και τις θυσιάσε στο όνομα της ελληνοτουρκικής φιλίας, μ' αποτέλεσμα πολλοί Έλληνες να παραπονούνται ότι αδικήθηκαν και έπρεπε να ρυθμιστεί το θέμα κατ' αμοιβαίο τρόπο και όχι μονομερώς εις βάρος αυτών και υπέρ των τούρκων.

(ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ - ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Δ. Γ. ΤΣΑΟΥΣΗ. Σελ. 157 -158)

Καταλήγοντας θέλω να τονίσω ότι η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα ωφέλησε διπλά την ελληνική οικονομία. Αφ' ενός μεν με την αύξηση της προσφοράς ειδικευμένης και φθηνής εργατικής δύναμης, αφ' ετέρου δε λειτούργησε σαν μια εσωτερική διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς. Η στέγαση των προσφύγων, τα αποξηραντικά έργα, η οδοποιΐα, οι επικοινωνίες, η παραγωγή υφαντουργικών ειδών πρώτης ανάγκης εμφανίστηκαν αφ' ενός μεν σαν επείγοντες και επιτακτικοί στόχοι κοινωνικής πολιτικής, αφ' ετέρου δε λειτούργησαν σαν προσοδοφόροι τομείς για τις ελληνικές και ξένες επιχειρήσεις.

Η αγροτική μεταρρύθμιση προχώρησε βαθύτερα, χάρη στους πρόσφυγες, όπως και ο κρατικός παρεμβατισμός στην οικονομία. Επίσης ορισμένοι κλάδοι της οικονομίας, όπως η

υφαντουργία, η ταπητουργία, οι οικοδομές αναπτύχθηκαν με πολύ ταχύτερο ρυθμό από άλλους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Δεν είναι ίσως υπερβολή να πούμε ότι οι πρόσφυγες έβγαλαν την ελληνική οικονομία από τον παραδοσιακό λήθαργο και την απομόνωση και την ανάγκασαν να προβεί σε μια σειρά από κρίσιμες αναδιαρθρώσεις σ' όλους σχεδόν τους τομείς. Αυτός ο οργανισμός ζωής και αυτή η αναζωογόνηση της ελληνικής κοινωνίας που επήλθε με τον ερχομό των προσφύγων οδήγησε την Ελλάδα να ξεπεράσει χωρίς κλυδωνισμούς την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929, η οποία γονάτισε οικονομίες πολύ ισχυρότερες από την ελληνική.

Επιχειρώντας κανείς ν' ανιχνεύσει τα αίτια της Μικρασιατικής τραγωδίας θα διαπιστώσει ότι μια σειρά από παραλείψεις, εσφαλμένες κινήσεις και εκτιμήσεις των ηγητόρων της εποχής εκείνης οδήγησαν τον ελληνισμό στη μεγαλύτερη καταστροφή στη νεότερη ιστορία του, η οποία σηματοδότησε και τη δύναμη της φυλής μας να σταθούμε όρθιοι και να αγωνιστούμε να διασώσουμε ότι μπορούμε, δίνοντας το παράδειγμα στους άλλους λαούς πως να αναγεννιέται κανείς από την τέφρα του.

Πιστεύω ότι η ένταξη της χώρας μας στην ενωμένη Ευρώπη σηματοδοτεί μια νέα πορεία, η οποία θα της δώσει τη δυνατότητα να μεταλαμπαδεύσει τ' αγαθά του ελληνικού πολιτισμού στους ευρωπαϊκούς λαούς, αλλά μέσα από μια πορεία αλληλεπίδρασης, αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης θα ισχυροποιήσει την εθνική της ασφάλεια, θα αναπτύξει την οικονομία της και θα έχει τη δυνατότητα ν' εφαρμόσει μια δυναμική κοινωνική πολιτική επ' ωφελεία όλων των ελλήνων.

Για να επιτευχθεί όμως αυτή η αναπτυξιακή πορεία είναι ανάγκη όλοι οι Έλληνες ν' αφήσουν κατά μέρος τις μεμφιμοιρίες, τα μίση και τα πάθη και ενωμένοι ν' αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις του μέλλοντος εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες που μας προσφέρει η ένταξη μας στην ευρωπαϊκή οικογένεια, ώστε να μη θρηνήσουμε ξανά χαμένες πατρίδες και το μεγάλο δράμα της συρρίκνωσης του ελληνισμού.

Εναπόκειται λοιπόν σε μας να κάνουμε το μεγάλο άλμα, γιατί μια ισχυρή οικονομικά, διπλωματικά και πολιτικά Ελλάδα θωρακίζει την άμυνα της και αναπτύσσει όλες τις αρετές της φυλής μας στο όραμα μιας ενωμένης Ευρώπης, η οποία θα αποτελέσει την ασπίδα των λαών ενάντια σε κάθε μελλοντική προσπάθεια οπισθοδρομής τους. Έτσι κατ' αυτόν τον τρόπο πετυχαίνουμε την εθνική μας ολοκλήρωση και εξασφαλίζουμε κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον απανταχού της γης ελληνισμό, ο οποίος όπου και αν βρίσκεται μεγαλουργεί και διατρανώνει τις αρετές της φυλής μας, χάρη των οποίων υπάρχουμε ως έθνος μέχρι σήμερα, αλλά και ως κράτος με εθνική υπόσταση και κυριαρχία.

Τελειώνοντας θέλω να επισημάνω ότι ο ρόλος που πρέπει να διαδραματίσει η Ελλάδα μέσα στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης είναι κυρίαρχος, πρωταρχικός και καθοριστικός για το μέλλον και τη μορφή αυτής της Ένωσης, η οποία θα σημάνει την αλλαγή πορείας και νοοτροπίας όλων των λαών, οι οποίοι μέσα από την ανταλλαγή της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και την αλληλοεπίδραση τους σ' όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας θα σηματοδοτήσουν μια καινούρια εποχή, όπου η ανθρώπινη αξία θα είναι πρωταρχικό μέλημα αυτής της κοινωνίας και η ελεύθερη δράση του ατόμου θα αποτελεί παράγοντα σταθερότητας, προόδου και ευημερίας.

Η πατρίδα μας διατηρώντας την εθνική της ταυτότητα και κληρονομιά μέσα στους κόλπους της ενωμένης Ευρώπης θα έχει όλη τη δυνατότητα να θωρακίσει την εθνική της άμυνα και ασφάλεια, να υπερασπίσει ενεργά και αποτελεσματικά τον ελληνισμό της διασποράς και να δημιουργήσει όλες εκείνες τις προϋποθέσεις, που είναι αναγκαίες στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό τομέα, οι οποίες θα σημάνουν την έναρξη μιας αναγεννητικής προσπάθειας και θα αποβούν καθοριστικές για την πρόοδο και την ευημερία του ελληνικού λαού.

Έτσι απαλλαγμένοι από το άγχος της εξωτερικής μας ασφάλειας θα στραφούμε στην εσωτερική μας αναδιοργάνωση, ώστε να γίνουμε κράτος με οντότητα και κύρος, το οποίο θα εμπνέει και θα καθοδηγεί το λαό του στο δρόμο της ανάπτυξης και της πρόοδου και δε θα χρειαστεί ποτέ να θρηνήσουμε άλλες χαμένες πατρίδες, αφού η θωράκιση μας θα είναι η αιχμή του δόρατος για κάθε μελλοντικό επιβουλέα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ - ΤΟΜΟΣ ΙΕ. ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.

ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ. ΑΘΗΝΑ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ - ΤΕΥΧΟΣ Γ. Β. ΣΚΟΥΛΑΤΟΥ - Ν. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ - Σ. ΚΟΝΔΗ. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Η ΕΝΟΠΙΟΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟ 1770 ΕΩΣ 1923. DOUGLAS DAIKIN. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΙΕΤ. ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ. ΑΘΗΝΑ 1991.

Ε. ΝΙΣΟΛ. ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΑΝΝΑ ΚΑΤΡΑ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΙΡΜΟΣ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ - Ο ΕΞ ΑΝΑΤΟΛΩΝ ΚΙΝΔΥΝΟΣ. ΒΡΑΒΕΙΟ ΤΗΣ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ. ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ.

ΚΩΣΤΗΣ ΜΟΣΚΩΦ - ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ. Η
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.
ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ - ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ.

ΧΡ. ΕΜ. ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗ - ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ.
(ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ) - ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ" - ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΣ Α.Ε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΥ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟ ΤΙΣ
ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ ΩΣ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ. ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΣΑΚΚΟΥΛΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1983.

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ. ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - Δ. Γ. ΤΣΑΟΥΣΗ. ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ" - Ι. Δ.
ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΣ Α.Ε.